

ULUSLARARASI BEDİÜZZAMAN SEMPOZYUMU-III

**20. Asırda İslâm Düşüncesinin Yeniden Yapılanması ve
Bediüzzaman Said Nursî**

İlmi Heyet

Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş, Prof. Dr. İbrahim Canan,
Prof. Dr. Suat Yıldırım, Prof. Dr. Ahmet Akgündüz, Prof. Dr. Faris Kaya

Yayına Hazırlayan

Mehmet Paksu

Tercümeleler

Arapça

Veli Sırım, Abdülaziz Hatip, Kenan Demirtaş

İngilizce

Metin Karabaşoğlu

Almanca

Nuriye Uşşak

Dizgi

Nesil Basım Yayın

551 32 25

Baskı, Cilt:

Nesil Matbaacılık A.Ş.

551 32 27

ISBN 975-408-271-5

©

Bu eserin yayın hakkı Nesil Basım Yayın A.Ş.'ye aittir.

◆

Sanayi Cad. Bilge Sk.No: 2

Yenibsona / İSTANBUL

Tel: (0212) 551 32 25 pbx

ULUSLARARASI BEDIÜZZAMAN SEMPOZYUMU
INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON BEDIÜZZAMAN
المؤتمر العالمي بفتح الراتب بفتح الباء
24-26 September 1995 İstanbul - TURKEY

İLİM ANLAYIŞI VE İLİMLERİN SINIFLANDIRILMASI AÇISINDAN RİSALE-İ NUR'LARIN BİR DEĞERLENDİRMESİ

ALPARSLAN AÇIKGENÇ*

İlim, ilk anlamda "bilgi"yi ifade etmektedir. Bu genel ve ilk anlamın göz önünde tutulması, ilimlerin sınıflandırılmasında bize bir ip ucu verebilir. Önce, "ilimlerin sınıflandırılması" derken, "ilim" teriminin disiplinleri dile getirdiğini vurgulamamız gerekmektedir. Fakat bu sınıflandırmanın bir önşartı gibi görülebilecek bir meselenin ele alınması açısından "ilim" kavramının, bu genel ve ilk anlamında incelenmesini ileri sürmekteyiz. Bundan kasdettiğimiz ise, ilmin, en genel anlamından en özel anlamına doğru bir hareketle ilimlerin sınıflandırılmasına ulaşmaktır.

Bu açıdan konuya yaklaşırsak, elde ettiğimiz bütün bilgileri, zihinsel birikimler olarak değerlendirebiliriz. Ancak eğitim ve öğretim yoluyla elde edilen birtakım bilgiler, nitelik ve içerik yönünden diğer bilgilerden ayrılmasına rağmen zihinsel bi-

*Prof. Dr. ALPARSLAN AÇIKGENÇ

1952'de Erzurum'da dünyaya geldi. Lisansını Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (1974), M. A. University of Wisconsin-Milwaukee (1978), Ph. D. The University of Chicago'da (1983) yaptı. 1983-84'de O.D.T.Ü'de öğretim görevlisi olarak çalıştı. Aynı üniversitede 1984-87 yılında Yard. Doç. Dr. olarak görev yaptı. 1987-1994 tarihlerinde doçentliğe yükseldi. 1992-93'de International Institute of Islamic Thought and Civilization, Kuala Lumpur Malaysia'da Profesör olarak çalıştı. 1994'de Gazi Osman Paşa Üniversitesinde görev yaptı. Halen Malezya'da aynı üniversitede dersler vermektedir.

Türk Felsefe Derneği ve Azerbaycan İlimler Akademisi Fahri Üyeliği (1990) bulunmaktadır.

Başlıca eserleri:

1. *Bilgi Felsefesi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1992).
2. *Being and Existence in Sadrâ and Heidegger: A Comperative Ontology* (Kuala Lumpur: International Institute of Islamic Thought and Civilization, 1993).

rikim olmaları açısından diğer bilgilerle aynı cins altında türlerine ayrılmaya mahkumdurlar. Bu tür bilgiler, tecrübeye bağımlı, ancak tecrübeden daha uzak olan bilgilerdir. Çünkü tecrübeye yakın olsalar, soyutlaştırılıp genelleştirilemezler. Böylece, en genel anlamda iki tür bilginin varlığından söz edebiliriz: Birincisi, günlük yaşantıda bize gerekli olan ve böylece âdeta tabii olarak elde ettiğimiz, “yaşantısal bilgiler”dir; ikincisi, belli bir yöntemle ve belli bir konu çerçevesinde elde edilen saf soyut bilgidir ki, buna “ilim”, veya “bilimsel bilgi” demektediriz. Çünkü bu tür bilgi, artık yaşantısal bilginin dağınıklığından kopmuş, belli bir düzene girerek soyut kavramlarla ifade edildiği bir topyekün bilgi kümesi oluşturmuştur ki, buna bir disiplin olarak belli bir ilmin adını vermektediriz.

Bu açıklamalarımızdan şu sonuç çıkmaktadır: Bizim genelde “bilgi” olarak adlandırdığımız her şey, bütün zihinsel birikimlerimizdir. Bu genel tanım içerisinde, zihnimizde olan her şey; genel tecrübeler, inançlar, varsayımlar, kurumların, görüşler, anlayışlar, fikirler, önyargılar vs. hepsi bilgi olarak mütalâa edilmektedir. O halde, zihnimizde olan her şey bilginin bir parçasıdır; ve biz onları yanlış bile olsalar, zaman zaman hem günlük hayatta, hem de bilimsel çalışmalarımızda kullanırız. O halde “bilgi, sadece mutlak olarak doğru olan hükümdür” denirse, bizce bu, bilgiden ne anladığımızı ifade etmekte yetersiz kalır; çünkü mutlak doğru, sadece bilginin belli bir türüdür.

Burada bizi ilgilendirmesi açısından ilimler üzerinde duracağımız açıktır. Bu yüzden bilgiyi, burada genel anlamda ilmi bilginin her türüne hasretmek istiyoruz. Dolayısıyla teknik anlamda “ilim”, bütün kevnîyat bilimlerinin bilgisini kapsamaktadır ki, fizik, kimya, biyoloji ve astronomi gibi bilimler yanında sosyoloji, tarih, antropoloji gibi sosyal bilimler ile felsefe, ahlâk, psikoloji gibi insan bilimlerinin ve tefsir, hadis, keîam, fıkıh gibi İslâmî bilimlerin de bilgisini bunlar altında mütalâa etmekteyiz. Böylece en genel anlamda ele alınınca, buradaki çalışmamızı ilgilendirdiği yönüyle, ilim kavramı, bilginin sadece özel bir türüne hasredilecektir.

Burada bizi ilgilendiren, kendi ilim anlayışımız içerisinde, Risale-i Nurların yerini belirlemeye çalışmak ve bunun önemini ortaya koymaktır. Bu yüzden konuyu önce ilimden ne anladığımızı ortaya koyarak ele aldık. Şimdi ise, ilimlerin genel bir tasnifine ulaşarak Risale-i Nurların bu tasnif içindeki yerini bulmaya çalışacağız. Bu çalışmamız, şu açıdan önem arz etmektedir; ilk önce Risale-i Nurlarda bir ilim olup olmadığı, sonra bir ilmin varlığı gösterilebilirse bunun ne tür bir ilim olabileceği ortaya konabilir. Şunu hemen belirtelimki, buradaki yaklaşımımız, yöntem olarak İslâmî açıyı esas alacaktır. Bu açıdan neyi kastedtiğimiz daha önceki bir çalışmamızda ayrıntılı olarak açıklandığından burada bu konuya fazla girmeden sadece uygulamasına geçilecektir.¹ Bu ilmin tarifinde ve sınıflandırılmasında Kur’ân ve Hadis temel kaynak olarak kullanılacak bunların yorumlanması ve temel hareket noktası olarak ele alınmaları, konumuzu ilgilendiren ilimler açısından sunulacaktır. Bu yaklaşımımızın, dayandığı temeli savunma² açısından ilgili delillerimizi de kısa olarak açıklamaya çalışacağız.

¹Bk. Alparslan Açıkgenç, *Bilgi Felsefesi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1992).

²Daha geniş açıklama için yine yukarıda adı geçen çalışmamıza başvurulabilir.

Bu durumda ilimlerin genel değerlendirilmesinde İslâm'ın temel kaynaklarına birgöz atmamız söz konusu olduğundan bu kaynaklardan çıkarılabilecek sonuçları incelememiz gerekmektedir. Meselâ Kur'ân'da özel bir ilimden söz edildiğine rastlamaktayız. Aslında bu özel ilmin kaynağı, bizzat vahiydir; bu yüzden mahiyetini anlayabilmemiz için Kur'ân'a baş vurmak zorundayız.

Kur'ân'ı gayet dikkatlice incelersek görürüz ki, Kur'ân her şeyden önce bilgiyi nitelendirmektedir. Şayet bilginin, Kur'ân açısından nasıl nitelendirildiğini anlamaz veya bunu gözardı edersek, Kur'ân'ın asıl hedefini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalırız. Çünkü hem Kur'ân, hem de sünnet, bilgiye çok büyük önem vermektedir. Ancak önem verilen bilginin belli bir özellikle nitelendirilmesi gerektiğini Kur'ân özenle işlemektedir. Bizim burada ele alacağımız Risale-i Nurların ilmî değerlendirilmesi de bu nitelendirme çerçevesinde olacağından, konuyu bu bakış açılarından ele almaya çalışacağız. İlk önce Kur'ân ve Sünnet'in ilme verdiği önemle konuya girelim.

"Kulları içinde Allah'a en çok saygı duyan, âlimlerdir"³ demekle Kur'ân, sadece ilmin önemini vurgulamakla kalmayıp aynı zamanda âlimleri çin ulaşılması gereken en yüce mertebeyi de belirlemektedir. Bilginin bilgi olarak değerini en açık bir şekilde sergileyen şu âyet; "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu"⁴ bizce ilmî bilgiye işaret etmektedir. Diğer taraftan Peygamberimiz; "Rabbim, ilmimi artır"⁵ diye dua etmekle emrolunmuştur. Bu âyetlerde olduğu gibi diğer bir çok âyetlerden, dolaylı olarak ilmin önemine işaret eden anlamlar çıkarmak mümkündür.⁶

İlmin önemini bilgi olarak vurgulayan hadisler de sayı olarak büyük bir rakam arz etmektedir. Bunlardan sadece bir kaçına bakacak olursak görürüz ki, Buhari'de "ilmin azalması, cehaletin artması" dünyanın sonu (eşrâtu's-sa'e) olarak belirtilmiştir.⁷ Ayrıca Peygamberimiz şöyle demektedir: "...Hiç bir âlim kalmayınca insanlar da cahil kimseleri, idarecileri (ru'esâ) olarak seçerler. Bunlara bir şey sorulduğunda, ilim sahibi olmadıkları halde cevap verirler; böylece hem kendileri sapıtırlar, hem de insanları sapıtırlar."⁸ Yine bir çok hadis kitaplarında Peygamberimizin şöyle dediği nakledilmektedir:

"İlim peşinde koşanın, yaptığından memnun oldukları için Melekler, kanatlarını onlara açarlar. Âlim için, yerde ve gökte ne varsa, hatta denizlerdeki balıklar bile dua (istîğfar) ederler. Âlimin, ibadet eden bir kimseye üstünlüğü, Ay'ın, diğer yıldızlara (ışığı ile) olan üstünlüğü gibidir. Âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Zira peygamberler para ve mal değil, ancak ilim miras bırakırlar. Bunu elde etmek isteyen, büyük bir memnuniyetle onun peşinden koşsun."⁹

³35/Fâtır, 28).

⁴39/Zümer, 9.

⁵20/Tânâ, 114.

⁶Meselâ bkz. 3/ Al-i İmrân, 18; 4/Nisâ, 157; 6/En'âm, 119, 140-144; 16/Nahl, 25; 31/Lokmân, 20; vs.

⁷Kitabu'l-İlim, 71, 72.

⁸Buhari, Kitabu'l-İlim, 86.

⁹Ebu Dâvud, "İlm", 1; Tirmizî, "İlm", 19; Nesefî, "Tahâre", 112; İbn Mâce, "Mukaddime", 17; Ahmed İbn Hanbel, IV, 239, 241; V, 196.

Yine bir hadiste şöyle denmektedir: "İnsan öldükten sonra şu üç şeyin dışında tüm yaptıkları (sevap açısından) sona erer; devamlı verilen sadaka, istifade edilen ilim ve kendisine dua eden salih bir evlat."¹⁰ Ve yine: "Âlimin mürekkebi, şehidin kanından üstün" tutulmaktadır.¹¹ Bütün bunların daha göze hitap eder bir duruma girebilmesi için sayısal ifadeler de kullanılmıştır.¹² Ebu Davud'un Sünen'inde ise, özetle şu hadisler yer almaktadır: "İlim giden yol, cennete giden yoldur"; "Dolunay yıldızlardan ne kadar parlak ise, âlimler de gece gündüz ibadet eden zahidlerden o kadar üstündür"; "Âlimler, peygamberlerin vârisidir"; "Birinden ilim istenir de, o da bildiğini öğretmezse, ahirette Cehennem ateşi ile cezalandırılır." Tirmizî ise, Sahih'inin "Kitabu'l-İlm" bölümünde şu genel anlamları içeren hadislerle yer vermektedir: "İlim peşinde koşmak, Cennete kapı açmaktır"; "ilim yolunda giden, o yoldan dönmedikçe Allah yolundadır." İbn Mâce'nin Sünen'inde ise, "Kitabu'l-İlm" bölümü olmamasına rağmen bu konuda çok önemli bir hadise rastlamaktayız: "İlim peşinde koşmak her Müslüman için farzdır."¹³

İlmün ne kadar önemli olduğunu gösteren bu zikrettiğimiz âyet ve hadislerde, ilim kelimesi "bilgi" olarak yorumlanmıştır. Nitekim bu kelime gerçekten de "bilgi" anlamında kullanılmış olmasına rağmen, Kur'an ve Sünnet bağlamını dikkate aldığımızda ilim'den belli bir tür bilginin kasdedildiğini kolaylıkla görebiliriz. Meselâ şu âyette şöyle denmektedir: "Yemin olsun ki, sana İlim'den gönderildikten sonra, şayet onların arzularına uyarsan, Allah'tan sana ne bir dost, ne de bir yardımcı olur."¹⁴ Peygambere gönderilen vahiy olduğuna göre, buradaki ilmin, vahiy olması gerekir. Gerçekten de Kur'an'da bir çok yerde ilim, vahiyyle gelen bilgiye delalet etmektedir: "Kim, ilim geldikten sonra seninle mücadele ederse, ona şöyle de...";¹⁵ "Geçmiş Peygamberlere, kitaplarımızı kendi dilleriyle indirdiğimiz gibi, sana da hikmetlerle dolu Kur'an'ı Arapça olarak indirdik. Eğer sana ilim gönderildiği halde inanmayanların heveslerine uyarsan, Allah'a karşı ne bir dostun, ne de bir koruyucun bulunur";¹⁶ "...Bu Kur'an, ancak Allah'ın ilmi ile indirilmiştir";¹⁷ "Ger-

¹⁰ Müslim, "El-Vasiyye", 1631; Buhari, el-Edebu'l-Müfred.

¹¹ Aii el-Muttaki el-Hindî. Kenzu'ul-Ümmâl (Beyrut, 1985), X, 14; 28714-5. El Hat'ibu'l-Bağdadî bu hadisini uydurma olduğunu belirtir; bkz. Tarihu'l-Bağdâd, II, 193. İbn el-Cevzi de aynı görüştedir; bkz. el-İlelu'l-Mütenâhiye (Faysalâbad, Pakistan: İdaretu'l-Ulumi'l-Eseriyye, 1981), I, 71-2. Bu konuda bir çok hadislerin uydurma olduğu söylenmektedir. Buna rağmen bizce, bunlar hadis olmasa bile Peygamberimizin, o zaman aşılıdığı bilgî izihniyetini yansıttıkları için Müslümanlar tarafından kolaylıkla benimsenmişlerdi. Bu bakımdan bilgîyi, önemine binaen yücelten bir hadis, uydurma bile olsa, o zaman için Müslümanların bilgiye verdiği önemi yansıtabacaktır. O halde bu tür hadisler bile bilginin, İslâmî çerçevedeki önemini göstermek için zikredilebilir.

¹² Meselâ bkz. Franz Rosenthal. Knowledge Triumphant: The Concept of Knowledge in Medieval Islam (Leiden: E. J. Brill, 1970), 20. Yukarıda, Buhârî dışındaki diğer hadis kitaplarının "Kitabu'l-İlm" bölümlerinin taramasında bu kitaptan yararlandım.

¹³ İbn Mâce, "Mukaddime", 17, 224; I, 81 (Mısır, 1952). Diğer rivayetler için bkz. Kenzu'l-Ümmâl, X, 131: 28651-29654.

¹⁴ 2/Bakara, 120.

¹⁵ 3/Al-i İmrân, 61.

¹⁶ 13/Ra'd, 37.

¹⁷ 11/Hüd, 14.

çekten Biz, Davud'a ve Süleyman'a bir ilim verdik."¹⁸ Bütün bu âyetlerden Kur'an'ın vahiy ile ilmi özdeşleştirdiği sonucunu çıkaramayız. Nitekim ilim ile vahiy aynı şey olmadığını açıkça ortaya koyan âyetler de vardır: "Şüphesiz ki, biz onlara, inanan bir topluluk için bir yol gösterici ve rahmet kaynağı olmak üzere, ilimle açtığımız bir kitap getirdik."¹⁹ İlimin, bilgi olarak önemini ortaya koyan bu âyet, vahyin "belli bir ilm"i getirdiğini belirtmektedir. Yine 13/Ra'd, 43'te "Kitabın ilmine sahip olanlar" ifadesi, vahiy ile vahyin getirdiği bilgi arasında bir ayırım yapmaktadır. Bu ayırım diğer bir çokâyetlerden de anlaşılmaktadır.²⁰

Fakat vahiy ile ilmin özdeşleştirilmemesi, aralarındaki bağın inkârını gerektirmez. Aksine bütün bu âyetler, ilimle vahiy gayet dakik bir şekilde irtibatlandırmaktadır. Bu irtibatı, aşağıda özellikle Risale-i Nurlara ilişkin olarak daha geniş bir şekilde ele alacağız. Önce buradaki tahlil neticesinde ortaya çıkan, ilmin iki yönüne daha işaret etmek istiyoruz; birincisi, "vahyî ilim" diyebileceğimiz, bizzat Kur'an'ın iletmiş olduğu bilgiler, ikincisi ise, vahyî ilimle nurlandırılan, her ne şekilde olursa olsun kendi elde ettiğimiz bilgilerdir. Bunu daha açık bir şekilde ortaya koyabilmek için şimdi, Kur'an açısından vahyin ilimle olan ilişkisini ortaya koymaya çalışacağız.

Kur'an'ın bir bakıma toplumdaki uzantısı olarak sünnet, vahiy ile ilim arasındaki dakik bağı, gayet güzel yansıtmaktadır. Aslında vahiy-ilim ilişkisi hadislerde o kadar güçlüdür ki, ilk devir âlimlerimiz el-ilm denildiğinde neredeyse sadece hadis bilimini anlamışlardır. Bu gerçek, hadis kitaplarımızın "Kitabu'l-ilm" bölümlerinde aşikar bir şekilde sergilenmiştir. Hatta şu hadiste vahyin daha geniş kapsamı olan din, bu ilim-vahiy bütünlüğü içerisinde Müslümanların dikkatine arz edilmiştir: "Allah, kime bir iyilik dilerse, onu dinde bilginleştirir (yufakihhu fi'd-din)."²¹ O halde vahiy ile ilim aynı (özdeş) olmamalarına rağmen, aralarında çok yakın ve dakik bir ilgi kurulması, vahyin ilme ayrı bir boyut kazandırdığını göstermektedir. Bu boyut, Kur'an açısından şüphesiz ki, iman boyutudur. Nitekim bir çok âyetler, bazı şeylerin sadece mü'minler tarafından bilindiğini belirtmektedir: "İman edenler, bunun, Rableri tarafından gönderilen bir gerçek olduğunu bilirler";²² "Doğrusu zulmedenler hiçbir bilgiye dayanmadan kendi arzu ve heveslerine uydular";²³ "İnsanlar içinde öyleleri vardır ki, hiç ilmi, yol gösterici ve aydınlatıcı bir kitabı olmadan Allah hakkında tartışıp dururlar";²⁴ "Size âyetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitap ve Hikmet'i ve daha bilmediğiniz bir çok şeyleri öğreten bir peygamberi, aranızdan (seçerek) gönderdik."²⁵ Bu durumda Kur'an'ın ilimle vahiy aynı bağlama sokmasını şu şekilde yorumlayabiliriz: Vahiy, ilme nüfuz ederek onu aydınlatır ve böylece bir hakikat olmasını sağlar. İşte vahyin, ilme kazandırdığı iman boyutu böylece kendini gösterir. Vahiy-iman-ilim ilişkisi içerisinde âlimin kazandığı tutum,

¹⁸27/Neml, 15.

¹⁹7/A'râf, 52.

²⁰Meselâ bkz. 11/Hûd, 14; 19/Meryem, 43; 27/Neml, 40; 6/En'âm, 143.

²¹Buhârî, "Kitabu'l-ilm", 64.

²²2/Bakara, 26

²³30/Rum, 29

²⁴31/Lokman, 20

²⁵2/Bakara, 151.

tarafsızlık ve nesnellik adına, elde edilen ilme kayıtsız kalmayı tavsiye eden tutumdan çok farklıdır. Zira bu kişi ile elde ettiği ilim arasındaki ilişkidir ortaya çıkan tutum, "aydınlanmış ilim" olarak tâbir edebileceğimiz çok özel bir durumdur. Böyle bir durumda, ilim genel anlamda kalmayıp nitelendirilmiş olmaktadır.

Bu duruma, çeşitli şekillerde işaret edildiğini, Risale-i Nurlarda görmekteyiz: "Ziya-yı kalpsiz, olmaz nur-u fikir münevver; o nur ile bu ziya mezc olmazsa zulmettir."²⁶ Bediüzzaman'ın, üzerinde çok önemle durduğu şu hakikat, "vicdanın nuru, ulûm-u diniyedir."²⁷ bu konuya ışık tutmaktadır. Zira ulûm-u diniye, vahiy mahsûlü olduğundan kalbi aydınlatması, vahiy-ilim ilişkisinin bir sonucudur. Münevver kalbin, düşünce için ne kadar gerekli olduğunun dile getirilmesi de aydınlanmış (münevver) ilim olarak adlandırdığımız ilmî tutuma işaret etmektedir. Vahyî ilmin, nitelendirdiği bu ilim, diğer ilim türlerine bir yol gösterici olması ile ilişkilendirilir. Bu konuyu biraz daha değişik açılardan ele alalım.

"Aydın ilim" diyebileceğimiz bu nitelendirilmiş bilgi, vahiy ile gelen Allah'ın Mutlak İlmi ile kaynaşmış sadece zihinsel bir durum değil, aynı zamanda davranışlara ve yaşantılara yansıyan uygulama ile bağımlı tecrübi bir varoluş düzeyidir. Bu yüzden ki, Müslüman âlim, bilgisine kayıtsız kalamaz; aksine ilmi ile amel etmesi, ilminin bizzat gereği olup amel edilmesi gereken ilmin peşinden koşması da onun bir görevidir.

Bu genel sonucumuz açıkça gösteriyor ki, Kur'an ve Sünnet, bilginin türleri hakkında herhangi bir ayırım yapmadan, ilmi bilgi olarak önemsemektedir. Ancak ister bilim, ister felsefe, isterse teknolojik bilgi olsun, vahiy ile nitelenmemiş ise, Kur'anî aydın ilim düzeyine çıkmamış demektir. Aydın ilim, vahyin iman ile nüfuz ettiği bilgidir ve İslâmî çerçevede bu, her türlü bilginin ulaşması gereken bir düzeydir. Bu ilmin zıddı, cehalettir; kişi ne kadar bilgili olursa olsun ve her ne türlü bilgilere en üst düzeyde dahi sahip bulunursa bulunsun, bu ilmî düzeye erişmezse, onun bilgisi cehaletle eş anlamlıdır ve insanlık için zararlıdır:

"Doğrusu, bilgileri olmadığı halde bir çokları, heveslerine uyarak insanların doğru yoldan saptırırlar."²⁸

"Çocuklarını aptalca öldüren bilgisizler ve Allah'a iftira ederek, O'nun kendilerine verdiği rızıkı haram kılanlar mutlaka hüsrandırılar."²⁹

"İnsanları saptırmak için Allah'a karşı yalan uyduran bilgisizlerden daha zalim kim olabilir?"³⁰

Bu âyetlerdeki ahlâkî bağlam göz önünde tutulursa, "ilimsiz" (bi-ğayri ilm) veya "câhil" derken kasdedilen şey, bu kişilerin hiç bir bilgiye sahip olmadıkları değil, aksine sahip oldukları bilginin iman ile vahiy tarafından aydınlanmamış olmasıdır. Zira âyetlerin bağlamında ele alınan kişilerin, gayet bilgili kişiler olduğu anlaşılmaktadır. O halde bunlar, aydın ilim düzeyine erişmemiş kimselerdir. Bu husus, bir çok âyette yine açıklık kazanmaktadır:

²⁶Sözler (İstanbul: Envâr Neşriyat, 1991), Lemeât, 705.

²⁷Münâzarat, (İstanbul: sözler Yayınevi, 1977), 72.

²⁸6/En'âm, 119.

²⁹6/En'âm, 140.

³⁰6/En'âm, 144.

"Hüd, kavmine şöyle dedi: 'Ben size, benimle gönderileni ulaştırıyorum. Ne var ki, sizi, cahillik yapan bir toplum olarak görüyorum.'"³¹

"Onların çoğu (vahyin bildirdiği) hususta cehalet içindedirler."³²

"Rahman olan Allah'ın kulları, yeryüzünde tevazu ve vakarla yürürler. Cahiller kendilerine laf atıp sataştıkları zaman aldırmadan, 'selamette' deyip geçerler."³³

Demek ki, İslâmî çerçevede "cahil", sadece bilgisiz olan değil, aynı zamanda ilmi olup vahyi, ilmine iman ile nüfuz ettiremeyen kimsedir. Bu konu, gayet açık ve etkileyici bir üslupla Risale-i Nurlarda işlenmiştir. Biz sadece bir iki örnekle yetineceğiz:

"Herbir kemâlin, herbir ilmin, herbir terakkiyatın, herbir fennin bir hakikat-ı âliyesi var ki, o hakikat, bir İsm-i İlâhî'ye dayanıyor. Pek çok perdeleri ve mütenevvi tecelliyatı ve muhtelif daireleri bulunan o isme dayanmakla o fen, o kemâlât, o san'at kemâlini bulur, hakikat olur. Yoksa yarım yamalak bir surette nâkıs bir gölgedir."³⁴

Buradan anlaşılıyor ki, aydın ilme vahiy olmaksızın sadece parça parça ve eksik bir şekilde ulaşılabilir; bu ise, İslâm'ın arzu ettiği bir durum değildir. Çünkü vahiy, sadece ilmi nitelendiren bir yön değil, aynı zamanda bizzat bir ilimdir. Özellikle Kur'ân'ın "gayb" olarak adlandırdığı Allah'ın varlığı, zâtı, âhret, vahyin mahiyeti, insan hürriyeti gibi bir çok konular sadece vahiyyle bilinebilecek konulardır. O halde bunların bilgisi vahiy ilimdir; bu da vahyin aynı zamanda bir bilgi içerdiğini de göstermektedir.

Risale-i Nurların işlediği bu konuyu, şu örnekle biraz daha açmaya çalışacağız; farzedelim ki, büyük bir ilim adamı, kan dolaşımını yeni bir buluşla açıklayıp al ve akyuvarların mahiyetini açıklığa kavuşturarak kan kanserinin tedavisini çok basitleştiren yeni bir yöntem keşfetsin. Ancak bu buluşu ile artık insanların hastalıklardan nasıl kurtulabileceğini anladığına inanarak, ilahî bir gücün bunlarla ilgisini inkâra kalkışsın. Bu durumda onun, maddiyata ait ilmi doğru olsa bile genel âlem anlayışı içerisinde bu ilmini yerleştirmesi, Allah'ın inkârına yol açtığı için ulaştığı sonuç yanlış olacağından onun ilmi bir safsatadan ibaret kalacaktır. O halde, Bediüzzaman'ın belirttiği gibi, "Tıp, bir fendir. Onun da nihayeti ve hakikati, Hakîm-i Mutlak'ın 'Şâfi' ismine dayanıp, eczahane-i Kübrası olan rûy-i zeminde rahîmane cilvelerini edviyelerde görmekle tıp, kemâlâtını bulur, hakikat olur,"³⁵ böylece safsata olmaktan kurtulur. Yine bu hakikata istinaden; "dinsiz felsefe, hakikatsız bir safsatadır ve kâinata bir tahkirdir."³⁶

Bundan anlaşılıyor ki, ilmin nitelendirilmesi, aslında bir ahlâkî boyut getirmektedir. Bu boyutu hadisler daha çok işlemiş ve böylece Müslümanın kafasında İslâmî bir bilgi zihniyeti uyandırmıştır. Meselâ bu ahlâkî boyutu işleyen bir hadiste şöyle denilmektedir: "Kim bilgiyi, lâyük olmayan birisine öğretirse, domuza değerli taşlar-

³¹46/Ahkâf, 23.

³²6/En'âm, 111.

³³25/Furkan, 63.

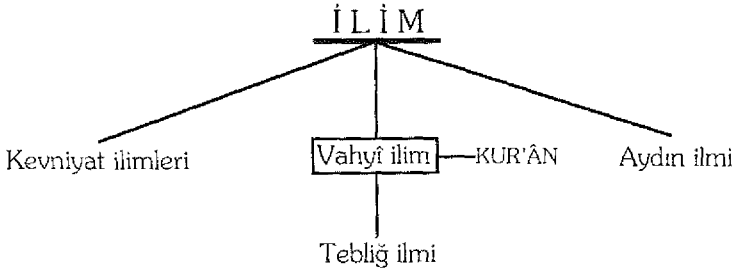
³⁴Sözler, 262-3.

³⁵A. e., 263.

³⁶A. e., 132.

dan, altından ve zümrütlerden yapılmış bir gerdanlık takmış gibi olur.³⁷ Bunun dışında yine Peygamberimizin "Ya Rabbi! Faydasız ilimden sana sığınırım" diye dua ettiği bildirilmektedir.³⁸ Demek ki, vahiyle aydınlanmamış bilgi, fayda yerine insanlığa zarar getirmektedir. Yine bundan anlaşılıyor ki, İslâmî çerçevede bilgi, yaşantıya kayıtsız kalınca ve nitelendirilmezse, önemli görülmemektedir. Yalnız şunu tekrar belirtelim ki, nitelendirme, temelde ahlâkî bir boyut olduğu için bütün bu faydasız bilgi uyarıları, insan tarafına çekilmelidir. Zira faydasız bilgiyi üreten yine insandır. Ancak vahyin bildirdiği ilimde bu özellik olmaz. Zira bu şekilde gelen ilim, bizzatı aydındır. Bu ahlâkî yönü vurgulayan, şu hadisi de zikredebiliriz: "Dünyevî bir amaç için bilgi peşinde giden Cehenneme gider."³⁹ O halde aydın ilim temel olarak, bilgide takınılması gereken bir tavrı da ortaya koymaktadır.

Buraya kadar ulaştığımız sonuç, ilimlerin en genel bir sınıflandırmasını ortaya koymaktadır: Birinci olarak, yaşantısal bilgiler dediğimiz günlük hayatta elde ettiğimiz ve normal hayat şartları için gerekli bilgileri ayırdık; ikinci olarak, belli bir yöntem dahilinde kâinatın bilgisine dair elde ettiğimiz bilgiler, ve üçüncü olarak da doğrudan vahiyle Kur'an'ın bize ilettiği bilgiler ki, buna da vahyî ilim olarak işaret ettik. Vahyî ilim, yukarıdaki âyetlerden de anlaşılacağı gibi, bizzat vahiydir. Ancak, Kur'an'ın herhangi bir âyeti, bizzat vahiy olduğu halde, bu âyetten bizim anlayışımızla istihraç ettiğimiz bir yorum, vahyî bilgi olmayıp, vahye istinad eden bilgidir. Bu bilgi, genelde irşad ve tebliğ için kullanıldığından, vahiyle karıştırılması önlemek için buna "tebliğ ilmi" diyeceğiz. Aydın ilim ise, ya doğrudan vahyî ilmin, veya vahye istinad eden tebliğ ilminin diğer tüm bilgilerimize nüfuz ettirilmesi ile ulaştığımız yaşantısal-ilmî bir durumdur. Şimdi sonucumuzu ilimlerin en genel bir tasnifi olarak aşağıdaki tabloda gösterebiliriz.

Görüldüğü gibi, vahyî ilmin, yorumlanması ile ve onun yöntemini aynen tatbik etmekle ulaşılan bilgi, tebliğ ilmidir. Tamamiyle vahye istinad ettiği için amacı, vahyin amacı ile aynıdır. Kevniyat ilimleri gibi, kâinatın bilgisini elde etmek bunun amacı ve hedefi değildir. Yukarıdaki âyetlerden anladığımız şudur ki, Kur'an'da ilim

³⁷İbn Mâce, "Mukaddime", 17, 224; I, 81 (Mısır, 1952). Diğer rivayetler için bkz. Kenzu'l-Ümmâl, X, 131; 28651-28654.

³⁸Muslim, "Kitabu'z-Zikr", 73; Ebu Davud, "Vitr", 32; Tirmizî, "Daavât", 68; Nesâî, "İstîlaze", 13, 18, 21, 64; İbn Mâce, "Mukaddime", 23; "Duâ", 2, 3; Ahmed İbn Hanbel, II, 168, 198, 340, 365, 451; III, 192, 255, 283; IV, 371, 381.

³⁹Kenzu'l-Ummâl, X, 196; 29034.

kavramı, hem vahyin getirdiği bilgiye, hem vahiyden insanın elde edebileceği bilgiye, ve hem de insanın kâinata dair elde edebileceği bilgilere (ki bunları da burada kevnîyat ilimleri olarak tanımladık) atıfta kullanılmaktadır. O halde bu en genel üç sınıf bilgi Kur'ân açısından ulaştığımızı savunabiliriz.

Bu durumda asıl konumuz olan, Risale-i Nurların, bu üç sınıf ilimden hangisine girdiğini şimdi araştırabiliriz. Vahyî ilim, Kur'ân (ve diğer semavî kitaplar) olduğuna göre, bu sınıf araştırmamız dışında tutulacaktır, zira başka hiçbir eser bu ilim sınıfına dahil değildir. Risale-i Nurlarda kevnîyat ilimlerinin konularından sık sık bahsedilmesi, bu eserlerin bu sınıfa tâbi tutulabileceğini ilk anda akla getirebilir. Fakat Risale-i Nurların dikkatle incelenmesi, bu konulardan kevnîyat ilimlerinden olduğu gibi bahsedilmediğini gösterecektir. Meselâ kan dolaşımından Risale-i Nurlarda bahsedilmekte, fakat bu konu biyolojide olduğu gibi bir sorun olarak ele alınmamakta, asıl amaç için bir vasıta olarak kullanılmaktadır.⁴⁰ Yine Risale-i Nurlarda felsefeye dair birçok konuların ele alınması, onların felsefe olduğunu göstermez. Çünkü, asıl amaç, vahyin de amacı olan hidayet, veya Üstadın da sık sık kullandığı bir tâbirle, "imanı kurtarmak", olduğundan bütün bu meseleler asıl amaç için vasıta olarak kullanılmıştır. Hatta kelama dair bir çok konu ayrıntılı bir şekilde Risale-i Nurlarda işlenmiş olmasına rağmen yine bu eserlerin amacı, kelam dersi vermek değildir.⁴¹ Bu, Risale-i Nurların aslında tebliğ ilmi çerçevesinde ele alınması gerektiğini bize göstermektedir. O halde bu hakikatı, daha iyi gösterebilmek için bu ilmin özelliklerinden yine Risale-i Nurlardan örnekler vererek bahsedelim.

1. Tebliğ ilminin, en önemli ve temel gayesi, hidayettir. Çünkü bu ilim sadece ve sadece vahyi esas alır ve böylece onun gayesini kendine de hedef tayin eder. İşte bu hakikatin gayet mücmel, fakat belîğ ifadesi Risale-i Nurda şöyle ifade edilmektedir: "Kur'ân'ın vazife-i asliyesi, daire-i rububiyetin kemalât ve şüunatını ve daire-i ubudiyetin vezaif ve ahvalini talim etmektir."⁴² Bunun güzel bir açıklamasını da Bediüzzaman'ın şu hatıratında görmekteyiz; "Van valisi Tahir Paşa, konağında bana üst kısmında bir oda vermişti, ben orada kalıyordum. Gece odama çıktığımda o zaman hakaikden doksan kitap ezberimde idi; her gece üç saat okuyarak üç ayda bir devrediyordum. Cenab-ı Hakka şükür kardeşlerim, o mahfuzâtım, o tekrarıların Kur'ân'ın hakâikine çıkmaya bana basamak oldular. Sonra ben, Kur'ân'a çıktım; baktım, herbir âyât-ı Kur'ân, kâinatı ihata ettiğini gördüm. Artık Kur'ân bana kâfi geldi, başka bir şeye, kitaba ihtiyacım kalmadı."⁴³ Bunu ayrıca şöyle anlatmaktadır:

"Bundan otuz sene evvel, Eski Said'in gâfil kafasına müthiş tokatlar indi, ef-mevtu hakkun kaziyesini düşündü. Kendini bataklık çamurunda gördü. Meded is-tedi, bir yol aradı... Gördü ki, yollar muhtelif, tereddütte kaldı. Gavs-ı Âzam olan Şeyh-i Geylanî (r.a.)'ın Futûhu'l-Gâyb nâmındaki kitabıyla tefe'ül etti. Tefe'ülde

⁴⁰Sözler, 583.

⁴¹Nitekim Risale-i Nurların kelâmî ilimden farklı oluşu şöyle dile getirilmektedir: "İlm-i kelâm vasıtasıyla kazanılan mârifet-i ilahîyye, mârifet-i kâmile ve huzur-u tam vermiyor. Kur'ân-ı Mucizü'l-Beyan'ın tarzında olduğu vakit, hem mârifet-i tâmmeyi verir, hem huzur-u etemmi kazandırır ki, inşaallah Risale-i Nurun bütün eczaları, o Kur'ân-ı Mucizü'l-Beyan'ın cadde-i nuranisinde birer elektrik lambası hizmetini görüyorlar." Mektubat, (İstanbul: Envâr Neşriyat, 1991), 330.

⁴²Sözler, 265.

⁴³Davam içerisinde alındı, Rahmi Erdem (İstanbul: Timaş Yayınları, 1993), 94-5.

şu çıktı: Ente fi dâri'l-hikmeti fa'îub tabiben yudavi kalbek. Aciptir ki, o vakit ben 'Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye' âzası idim. Güya ehl-i İslâmın yaralarını tedaviye çalışan bir hekim idim. Halbuki en ziyade hasta ben idim. Hasta evvela kendine bakmalı, sonra hastalara bakabilir... Ben dedim: 'Sen tabibim ol'... Kitabı tamamen okudum ve çok istifade ettim. Sonra İmam-ı Rabbânî'nin Mektubat kitabını gördüm... Hâlis bir tefe'ül ederek açtım... Bana musırrane şunu tavsiye ediyordu: 'Tevhid-i kble et.' Yani, 'birini üstad tut, arkasından git, başkasıyla meşgul olma.' Şu en mühim tavsiyesi, benim istidadıma ve ahvâl-i ruhiyeme muvafık gelmedi. Ne kadar düşündüm: 'Bunun arkasından mı, yoksa ötekinin mi, yoksa daha ötekinin mi arkasından gideyim?' Tahayyürde kaldım. Herbirinde ayrı ayrı câzibedâr hâsiyetler var. Biriyle iktifa edemiyordum. O tahayyürde iken, Cenab-ı Hakkın rahmetiyle kalbime geldi ki, 'bu muhtelif turukların başı ve bu cedvellerin menbaı ve şu seyyarelerin güneşi, Kur'an'ı Hakîmdir. Hakikî tevhid-i kble bunda olur. Öyle ise, en âlâ mürşid de ve en mukaddes üstad da odur.' Ona yaptım... Demekki, Kur'an'dan gelen o Sözler ve o Nurlar, yalnız aklî mesâil-i ilmiye değil, belki kalbî, ruhî, hâlî mesâil-i imaniyedir."⁴⁴

2. İşte burada Risale-i Nurların, sadece "aklî mesâil-i ilmiye değil, aynı zamanda kalbî, ruhî, hâlî mesâil-i imaniye" olarak tasvire dilmeleri, onların tebliğ ilmine ait olmasından kaynaklanmaktadır. Tebliğ ilminin bu şekilde doğrudan Kur'an'dan kaynaklanması ayrı bir özelliğini daha dile getirmektedir:

"Sözlerdeki hakâik ve kemâlât, benim değil Kur'an'ındır ve Kur'an'dan tereşşüh etmiştir. Hatta Onuncu Söz, yüzer âyât-ı Kur'ânîye'den süzölmüş bazı katarattır. Sair risaleler dahi umumen böyledir."⁴⁵

Buradan anlaşılıyor ki, tebliğ ilminin doğrudan Kur'an'dan kaynaklanması, yön-tem olarak kullandığı tutumu göstermektedir.

3. Tebliğ ilmi, aynı zamanda "tecdid"dir; o halde bu ilmin mümessili de "müceddid"dir. Tecdid ise, vahyî hakikatların değiştirilmeden kendi asrındaki ilimler seviyesinde ve müvacehesinde yeniden ifade edilmeleridir. Demekki "tecdid", "tağyir" veya "tebdil" değil, sadece hakikatın, zamanın fehmine uygun olarak dile getirilmesidir. Fakat elbetteki, bu şekilde dile getirilen hakikat bazı yenilenmeye uğramış demektir. Bu yenilenme sayesinde, artık yetersiz kalmış ve böylece etkisini kaybetmiş bilgiler, tekrar yeterli ve etkili bir duruma getirilmiş olurlar. Risale-i Nurlarda bu tecdid özelliğini açıkça müşahade etmekteyiz:

"Hem yazılan eserler, risaleler,—ekseriyet-i mutlakası—hariçten hiçbir sebep gelmeyerek, ruhumdan tevellüd eden bir hâcete binaen, âni ve del'î olarak ihsan edilmiş. Sonra bazı dostlarıma gösterdiğim vakit, demişler: 'Şu zamanın yaralarına devadır.' İntişar ettikten sonra ekser kardeşlerimden anladım ki, tam şu zamandaki ihtiyaca muvafık ve derde lâyük bir ilaç hükmüne geçiyor."⁴⁶

"Eski zamanda, esâsat-ı imaniye mahfuzdu, teslim kavî idi. Teferruatta, âriflerin marifetleri delilsiz de olsa, beyânatları makbul idi; kâfi idi. Fakat şu zamanda dalâlet-i fenniye, elini esâsâta ve erkâna uzatmış olduğundan, her derde lâyük devâyı ihsan eden Hakîm-i Rahîm olan Zât-ı Zülcelâl, Kur'an-ı Kerîm'in en parlak mazhar-ı 'icazından olan temsilâtında bir şulesini, acz ve zaafıma, fakr ve ihtiyacıma

⁴⁴Mektubat, (İstanbul: Envâr Neşriyat, 1991), 355-6.

⁴⁵A. e., 369.

⁴⁶A. e., 375.

merhameten hizmet-i Kur'an'a ait yazılanıma ihsan etti... Elhâsıl: Yazılanımda ne kadar güzellik ve te'sir bulunsa, ancak temsilât-ı Kur'âniyenin lemeâtındandır. Benim hissem, yalnız şiddet-i ihtiyacımınla talebdir ve gayet aczimle tazarrumdur. Dert benimdir, devâ Kur'an'ındır."⁴⁷

"Eski mübarek zatların ekser dîvanları ve ulemânın bir kısım risaleleri, imanın ve marîfetin neticelerinden ve meyvelerinden ve feyizlerinden bahsederler. Onların zamanlarında imanın esâsâtına ve köklerine hücum yoktu ve erkân-ı iman sarsılmıyordu. Şimdi ise, köklerine ve erkânına şiddetli ve cemaatli bir surette taarruz var. O dîvanlar ve risaleler çoğu has mü'minlere ve ferdlere hitape derler; bu zamanın dehşetli taarruzunu def' edemiyorlar. Risaleti'n-Nur ise, Kur'an'ın bir mânevî mucizesi olarak imanın esâsâtını kurtarıyor ve mevcut imandan istifade ci-hetine değil, belki çok deliller ve parlak bürhanlar ile imanın isbatına ve tahkikine ve muhafazasına ve şübehattan kurtarmasına hizmet ettiğinden herkese bu zamanda eknek gibi, ilaç gibi lüzumu var olduğunu dikkatle bakanlar hükmediyorlar... Hem Risaleti'n-Nur, sair ulemânın eserleri gibi, yalnız aklın ayağı ve nazarı ile ders vermez ve evliyâ misillü, yalnız kalbin keşfi ve zevkiyle hareket etmiyor. Belki akıl ve kalbin ittihad ve imtizacı ve ruh vesâir letâifin teâvünü ayağıyla hareket ederek evc-i âlâya uçar; taarruz eden felsefenin değil ayağı, belki gözü yetiştirmediği yerlere çıkar, hakâik-i imaniyeyi kör gözüne de gösterir."⁴⁸

Tebliğ ilminin dili, tâbiri yerinde ise, gayet "keskin"dir. Diğer bir deyişle, çok etkileyici bir üslubu ve sürükleyici bir havası vardır. Bu durum aslında, tebliğe me'mûr olan zâtın, ruhî, kalbî ve hâlî tutumundan kaynaklanmaktadır. Mübelliğ, tüm varoluş düzeyinde kendini tebliğe adanmıştır. Yaşantısı, gayesi, varlığının mânâsı, hep tebliğdir. Kendisinin bizzat yaşamadığı bir hakikatı, mübelliğ yazmaz. Bu yüzden ki, yazdığı her aklî mesâil-i ilmiyede de, ve her kalbî, ruhî, hâlî mesâil-i imaniyede de karşısındakini etkiler, tabii ki karşısındaki de samimî olarak kulak veriyorsa! Bu konunun bazı örneklerini Risale-i Nurlardan dinleyelim:

"İlm-i kelâm vasıtasıyla kazanılan marîfet-i İlahiyye, marîfet-i kâmile ve huzur-u tam vermiyor. Kur'an-ı Mucizu'l-Beyan'ın tarzında olduğu vakit, hem marîfet-i tammeyi verir, hem huzur-u e'temmi kazandırır ki, inşaallah Risale-i Nurun bütün eczaları, o Kur'an-ı Mucizu'l-Beyan'ın cadde-u nuranisinde birer elektrik lambası hizmetini görüyorlar."⁴⁹

"Yazılan Sözler tasavvur değil, tasdikdir; teslim değil, imandır; marîfet değil, şehadettir, şuhuddur; taklid değil, tahkiktir; iltizam değil, iz'andır; tasavvuf değil, hakikattir; dâvâ değil, dâvâ içinde bürhandır."⁵⁰

"Risale-i Nur, yalnız bir cüz'î tahribatı, bir küçük haneyi tamir etmiyor; belki küllî bir tahribatı ve İslâmiyeti içine alan, dağlar büyüklüğünde taşları bulunan bir kal'ayı tamir ediyor. Ve yalnız hususî bir kalbi ve has bir vicdanı islâha çalışmıyor, belki bin seneden beri tedarik ve teraküm edilen müfsid âletler ile dehşetli rahnelenen kalb-i umumî ve efkâr-ı âmmeyi ve umurun bâsusus avam-ı mü'minînin istinadgâhları olan İslâmî esaslar ve cereyanlar ve şeaîrler kırılmasıyla, bo-

⁴⁷A. e., 376-7.

⁴⁸Kastamonu Lâhikası, (İstanbul: Envâr Neşriyat, 1990), 11-2.

⁴⁹Mektubat, 330.

⁵⁰A. e., 376.

zulmaya yüz tutan vicdan-ı umumiyi Kur'an'ın i'caziyle, o geniş yaralarını, Kur'an'ın ve imanın ilaçları ile tedavi etmeye çalışıyor."⁵¹

5. Tebliğ ilmi, diğer bütün ilimlerin içine nüfuz ederek onları niteleyen ve böylece aydın ilim düzeyine ulaştırılan bilgidir. Bu sonucumuz da şunu gösteriyor ki, her Müslüman âlimin bir ilmi, ya doğrudan Kur'an'dan kendisi veya onu çıkararak bir âlimden ders alarak elde edip ilmine vahyî yönü kazandırması onun ilminin bir gereğidir. Bunun çarpıcı bir örneğini göstermek için vahyî bilginin, felsefî bilgiye nasıl nüfuz ettirilerek nuranî (aydın) bilgi düzeyine çıkarıldığını Risale-i Nurdan bir örnekle açıklamaya çalışalım:

"Ey dünya-perest insan! Çok geniş tasavvur ettiğin senin dünyan, dar bir kabir hükmündedir. Fakat, o dar kabir gibi menzilin duvarları şişeden olduğu için birbiri içinde in'ikâs edip göz görünceye kadar genişliyor, kabir gibi dar iken, bir şehir kadar geniş görünür. Çünkü o dünyanın sağ duvarı olan geçmiş zaman ve sol duvarı olan gelecek zaman, ikisi mâdum ve gayr-ı mevcud oldukları halde, birbiri içinde in'ikâs edip gayet kısa ve dar olan hâzir zamanın kanatlarını açarlar. Hakikat hayale karışır, mâdum bir dünyayı mevcud zannedersin. Nasıl bir hat, sür'at-i hareketle bir satır gibi geniş görünürken, hakikat-ı vücûdu ince bir hat olduğu gibi; senin de dünyan hakikatca dar, fakat senin gaflet ve vehm ü hayalinle duvarları çok genişlemiş. O dar dünyada, bir musibetin tahrikiyle kımlıdansen, başını çok uzak zannettiğin duvara çarparsın. Başındaki hayali uçurur, uykunu kaçıır. O vakit görürsün ki, o geniş dünyanın kabirden daha dar, köprüden daha müsaadesiz. Senin zamanın ve ömrün, berkten daha çabuk geçer, hayatın çaydan daha sür'atli akar.

"Madem dünya hayatı ve cismanî yaşayış ve hayvanî hayat böyledir; hayvanîyetten çık, cismaniyeti bırak, kalp ve ruhun derece-i hayatına gir. Tevehhüm ettiğin geniş dünyadan daha geniş bir daire-i hayat, bir âlem-i nur bulursun. İşte o âlemin anahtarı, mârifetullah ve vahdaniyet sırlarını ifade eden "lâ ilahe illallah" kelime-i kudsiyesi ile kalbi söylettirmek, ruhu işletmektir."⁵²

Burada varlık ve yokluk kavramlarının, zaman olgusuna uygulanması ile ortaya çıkan psikolojik bir yanlışlığa işaret edilmekte ve bu yanlışlığın insanı ne türlü felâketlere sürükleyeceği vahiy ilmi açısından gayet etkileyici bir şekilde işlenmektedir. Dolayısıyla hem felsefe, hem de psikoloji, tebliğ yolunda istihdam edilmiştir. Şayet burada asıl gaye, felsefe veya psikoloji olsaydı, o zaman varlık ve yokluk kavramlarının mahiyeti felsefî açıdan incelenecek ve psikolojik yanlışlıkların nasıl meydana geldikleri, belki de deneysel ve gözlemsel yollarla açıklanacaktı. Halbuki bu konuları pek fazla mesele yapmadan, İslâm'ın hayata aksetmesi için gerekli tebliğ ilminin açıklanmasına geçilmiştir. O halde tebliğ ilminin amacı, ilimlerin birbirinden kopuk ve ilişkisiz kalmasını, özellikle de vahiyle ilişkilerinin kopmasını önlemektir. İşte Risale-i Nurînin özellikle asrımızda yapmak istediği budur. Zira, bu hakikata göre, insanın mânevî ve kalbî yönünü aydınlatan tebliğ ilmidir; akfî yönünü aydınlatan ise, kevnîyat ilimleridir (Bediüzzaman bunlardan birincisine "ulûm-u diniye", ikincisine de "fünûn-u medeniye" olarak işaret etmektedir). Her ikisinin imtizacıyla hakikat

⁵¹Kastamonu Lâhikası, 30.

⁵²Lem'alar (İstanbul: Envâr Neşriyat, 1990), 136-7.

tecelli eder; ayrıldıkları zaman, birincisinden taassup, ikincisinden ise, hile ve şüphe doğar.⁵³

6. Ulaştığımız sonuç gösteriyor ki, tebliğ ilmi, diğer bütün ilimlerdeki bilgiyi kendi gayesi ve hedefi doğrultusunda kullanır. Fakat bu kevnîyat ilimleri dediğimiz ilimler tarzında o konularla ilgilenmez. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Bediüzzaman; "Kur'ân'ın vazife-i asliyesi, daire-i rububiyetin kemalât ve şuanatını ve daire-i ubudiyetin vezaif ve ahvalini talim etmektir"⁵⁴ demektedir. O halde ilmîni ders veren Kur'ân gibi, aynı amaç yönünde hareket eden eserler de bu aslî gaye için diğer ilimlerden bahsedeceklerdir, fakat bu ilimlerin konularının ayrıntılarına girmeyeceklerdir.

7. Amacı hidayet olduğu için tebliğ ilmi, genellikle hiç ayırım yapmadan her tabakadan insanı hedef alır. Bu yüzden, en basit konudan en derin konulara kadar, en basit anlatma şeklinden en dakik ve ilmî usüllere kadar her türlü mevzu ve vasıtayı kullanır. Böylece her kesimden insan, kabiliyeti ve kendi gayreti nisbetinde ondan istifade eder. Ancak âlim bir zatla, ümmî bir kimsenin istifadeleri, elbetteki farklılık arzedecektir.

"Bundan kırk-elli sene evvel, büyük kardeşim Moîla Abdullah ile bir muhaveremi hikâye ediyorum: O merhum kardeşim, evliya-i azimeden olan Hazret-i Ziyaeddin'in (k.s.) has müridi idi. Ehl-i tarikatça, mürişidinin hakkında müfritane muhabbet ve hüsn-ü zan etse de makbul gördükleri için o merhum kardeşim dedi ki: 'Hazret-i Ziyaeddin bütün ulûmu biliyor. Kâinata, kutb-u âzam gibi herşeye ıtlâa var.' Beni onunla rabtetmek için çok hârika makamlarını beyan etti. Ben de o kardeşime dedim ki: 'Sen mübalağa ediyorsun. Ben onu görsem, çok meselelerde izam edebilirim. Hem sen, benim kadar onu hakiki sevmiyorsun. Çünkü kâinattaki ulûmları bilir bir kutb-u âzam suretinde tahayyül ettiğin bir Ziyaeddin'i seversin; yani o ünvan ile bağlîsın... Eğer perde-i gayb açılrsa ve hakikatı görünse, senin muhabbetin ya zâil olur, veyahut dörtte birisine iner. Fakat ben o zât-ı mübareki, senin gibi pek ciddî severim, takdir ederim. Çünkü Sünnet-i Seniyye dairesinde, hakikat mesleğinde ehl-i imana hâlis ve tesirli ve ehemmiyetli bir rehberdir. Şahsî makamı ne olursa olsun, bu hizmeti için ruhumu ona feda ederim. Perde açılrsa ve hakikî makamı görünse, değil geri çekilmek, vazgeçmek; muhabbette noksan olmak, bilakis daha ziyade hürmet ve takdir ile bağlanacağım. Demek ben hakikî bir Ziyaeddin'i, sen de hayalî bir Ziyaeddin'i seversin.' Benim o kardeşim insafli ve müdakkik bir âlim olduğu için benim nokta-i nazarımı kabul edip takdir etti. Ey Risale-i Nur'un kıymetli talebeleri ve benden daha bahtiyar ve fedakâr kardeşlerim! Şahsiyetim itibarıyla sizin ziyade hüsn-ü zanınız belki size zarar vermez. Fakat sizin gibi hakikatbîn zatlar vazifeye, hizmete bakıp o noktadan bakmalısınız. Perde açılrsa, benim baştan aşağıya kadar kusurlu mahiyetim, benden kaçmanıza bir vesile olur. Sizi kardeşliğimden kaçırmamak, pişman etmemek için şahsiyetime karşı haddimin pek fevkinde tasavvur ettiğiniz makamlara irtibatınızı bağlamayınız. Ben size nisbeten kardeşim, mürişidlik haddim değil. Üstad da değilim, belki ders arkadaşım. Ben sizin, kusurâtıma karşı şefkatkârane dua ve himmetlerinize muhtacım. Benden himmet beklemeniz değil, bana himmet etmenize istihkakım var. Cenab-ı Hakkin ihsan ve keremiyle siz-

⁵³Bkz. Münâzarat, 72.

⁵⁴Bkz. 13. dipnot.

lerle gayet kudsî ve gayet ehemmiyetli ve gayet kıymetdar ve her ehl-i imana menfaatli bir hizmette, taksimü'l-mesâi kaidesiyle iştirak etmişiz. Tesanüdümüzden hâsıl olan bir şahs-ı mânevînin fevkalâde ehemmiyet ve kıymeti ve üstadlığı ve irşadı bize kâfidir.”⁵⁵

Sonuç

Bu açıklamalarımızdan anlaşılacağı üzere, tebliğ ilmi İslâm'ın hayata yansımada temel teşkil etmektedir. Risale-i Nurların bu tür bir ilme ait olması gerektiğini işlememiz aynı zamanda böyle bir ilmin varlığının delilidir. Bu açıdan bu ilmin varlığını, ayrıntılı ele almayı burada gerekli görmedim. Ayrıca Risale-i Nurlara ilaveten, geçmiş İslâm tarihinde bu tür ilim sınıfına giren eserler vardır. Bunlara en uygun örnek, Ebu Tâlib el-Mekki'nin Kût ul-Kulûb'u ve Gazalî'nin İhya'sıdır.

İşte, bu hakikat gözönünde tutulursa, Risale-i Nurların mâhiyeti daha iyi anlaşılacağı gibi, bu eserler hakkındaki birçok yersiz tartışmalar da ortadan kalkacaktır. Şunu da unutmayalım ki, Bediüzzaman da diğer İslâm mücahidleri gibi, İslâm'ın hayata yansımaları için mücadele vermiş ve bu amaç için bu eserleri, yine Müslüman bir âlimin görev anlayışı içerisinde telif etmiştir. Ona yapılacak itirazların, aynı anlayış içerisinde yapılması, sadece ilmin bir gereği değil, aynı zamanda bizzat İslâm'ın bir âlimde aradığı aydın ilim özelliğidir.

⁵⁵Kastamonu Lâhikası, 88-9.